

INSCRIPTII INEDITE DE LA CALLATIS
AFLATE ÎN COLECȚIILE MUZEULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ
ȘI ARHEOLOGIE DIN CONSTANȚA

ALEXANDRU AVRAM, MARIA BĂRBULESCU

Decrete

1. Inv. nr. 1498. Bloc masiv de marmură spart în toate părțile, descoperit la Mangalia în condiții necunoscute și intrat în colecțiile muzeului în 1954¹. Blocul fusese refolosit, probabil pentru confecționarea unui pilastru, dată fiind forma semicirculară obținută prin tăiere, care a făcut ca din câmpul inscripției să nu se păstreze decât 2—3 litere din fiecare rând. Sub primele 12 rânduri păstrate *uacat* de 5,5 cm, după care începe un nou text, din care s-au păstrat fragmentar primele două rânduri. În acest spațiu s-a practicat, tot cu ocazia refolosirii blocului, o gaură de înmănușare de formă rectangulară. Dimensiuni* : 0,53 × 0,10 × 0,40. Scrierea este elegantă, cu litere adânc gravate, dar variabile ca dimensiuni (h = 0,9 — 1,3 cm). După scris, *sec. al III-lea î.e.n.* (Fig. 1).

	E
	NT
	NQ
4	EΦ
	ZOT
	IA
	TΩI

¹) Mulțumim și pe această cale d-lui Adrian Rădulescu, directorul Muzeului din Constanța, care ne-a sprijinit în publicarea materialului de față, prin fișele întocmite în decursul timpului.

*) Vom prezenta în toate cazurile dimensiunile în metri în ordinea: înălțime × lățime × grosime. Pentru înălțimea literelor vom folosi abrevierea h.

- 8 στε[φανῶσαι δὲ αὐτὸν ἐν τῷ]
 [θεάτρῳ τοῖ]ς Διο[γυσίοις· ἀποστεῖλαι]
 [δὲ αὐτῷ τε] ξένι[α τοὺς μεριστάς?]
 [.....] ἐν δὲ [.....]
 12 [.....] γου εἰς[.....]
uacat

..... ΚΟ

..... ΔΡΟ

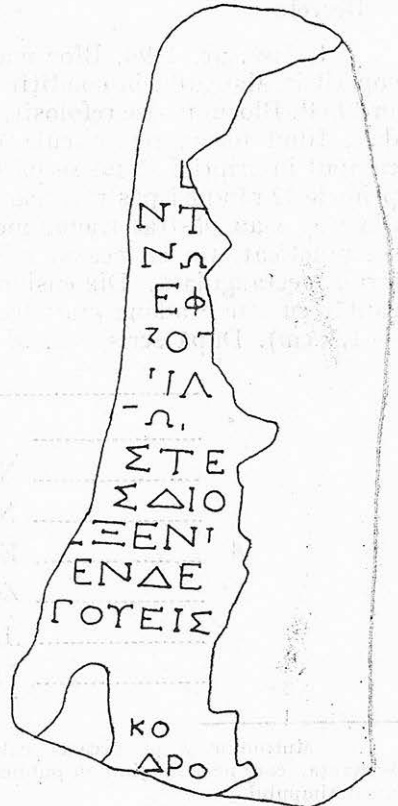
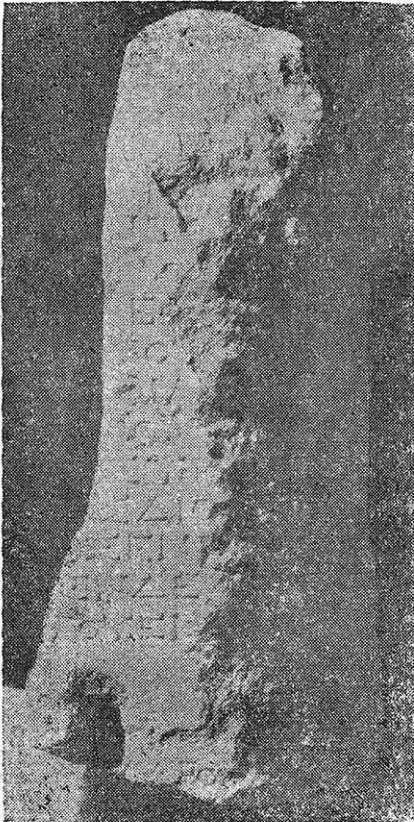

Fig. 1

R. 1: înainte de E urme de la o literă neidentificabilă. — R. 5: Z păstrat numai în partea de sus, ca și T.

— R. 6: înainte de literele vizibile se mai distinge partea superioară a unei haste orizontale, probabil de la N. — R. 10: înainte de Ξ se observă vârful unei haste orizontale, probabil de la E.

Am încercat o restituire în r. 8—10 după modelul unui decret callatian descoperit cu ani în urmă la Potârnichea²: στεφανῶσαι δὲ αὐτὸν το[ῖς Διονυ]σίοις τοῖς ξενικοῖς ἐν τῷ θεάτρῳ τοὺς προ[βούλ]ους χ[ρ]υ[σέω]ι στεφάνῳι (r. 5—6)³; ἀποστεῖλαι δὲ αὐτῷ καὶ ξένια τοὺς με[ριστάς] (r. 11—12).

În r. 9 am fi putut aștepta în grupul de litere ΔΙΟ — și numele Διο[νύσιος] (sau ca patronimic în genitiv) în cadrul dispozitivului: [ἐπαι]νέσαι μὲν ἐπὶ τούτοις Διο[νύσιον τοῦ δεῖνος]. În nr. 10 grupul de litere ΞΕΝΙ precedat probabil de E nu permite întregirea [προ]ξενί[αν], nici restituirea dispozitivului în felul următor:

[ἐπαι]νέσαι μὲν ἐπὶ τούτοις Διο[νύσιον τοῦ δεῖνος δεδόσθαι]

[δὲ αὐτῷ καὶ ἐκγόνοις προ]ξενί[αν πολιτεῖαν κτλ]

Întregirea cvasicertă din nr. 8 στε[φανῶσαι] ne arată că ne aflăm într-un paragraf ulterior al dispozitivului, cel referitor la încununarea titularului cu o cunună de aur⁴ cu prilejul vreunei sărbători. Acestea par să fie — conform frânturilor de text păstrate — Dionysiile. În orice caz, nu este vorba de Διονύσια τὰ ξενικά⁵, celebrate la Callatis în luna Ἀύκειος, după cum se vedește într-un decret al thiasului dionysiac de la începutul erei creștine⁶, ci foarte probabil de Marile Dionysii. Nu știm dacă acestea erau celebrate la Callatis în luna Ἀγριάνιος⁷ sau chiar în luna Διονύσιος⁸.

²) A. Aricescu, StCl, 5, 1963, p. 315—318 = *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, Constanța, 1964, p. 35—40; cf. *Bull. ép.* 1964, 287; SEG XXIV, 1969, 1023.

³) Unele din literele copiate de Aricescu nu mai sunt vizibile astăzi.

⁴) Cf. M. Blech, *Studien zum Kranz bei den Griechen*, Berlin, — New York, 1982, p. 153—161.

⁵) Despre care vezi D.M. Pippidi, StCl, 7, 1965, p. 319 — 322 = *Scythica Minora. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la mer Noire*, București—Amsterdam, 1975, p. 138—141.

⁶) O. Tafarli, RA, 21, 1925, p. 264 — 271 = Arta și arheologia, 1, 1927, 1, p. 33—37 (cf. B. Haussoullier, RA, 22, 1925, p. 62—65); T. Sauciu-Săveanu, Dacia, 1, 1924, p. 139—144 și 323—324 (cf. Ad. Wilhelm, Hermes, 63, 1928, 2, p. 225—231; 3, p. 364—366). În r. 39—40 citim: ἕως μηνὸς Ἀγκήου τῶν ξενικῶν Διονυσίων.

⁷) Lună neatestată direct de vreun document epigrafic, însă sigur prezentă în calendarul callatian, întrucât figurează în calendarul megarian (cf. Kr. Hanell, *Megarische Studien*, Lund, 1934, p. 190—204); despre sărbătorile închinat lui Dionysos la Callatis, foarte probabil în luna *Agrianios*, vezi Al. Avram, *Un règlement sacré de Callatis*, BCH (sub tipar).

⁸) Decretul thiasului citat în n. 6 este promulgat μηνὸς Διονυσίου ἐν τριετηρίδι (cu ocazia sărbătorilor trieterice în cinstea lui Dionysos). Vezi în epoca elenistică (sec. al III-lea î.e.n.) și decretul aceluiași thiasos, promulgat tot în luna *Dionysios*, publicat de O. Tafarli, RA, 21, 1925, p. 258 — 264 = Arta și arheologia, 1, 1927, 1, p. 29—33 (cf. B. Haussoullier, RA, 22, 1925, p. 62—64); T. Sauciu-Săveanu, Dacia, 1, 1924, p. 126—139 și 317—323 (cf. Ad. Wilhelm, Anzeiger Wien, 1928, p. 129 — 145 = *Akademieschriften zur griechischen Inschriftenkunde*, II, Leipzig, 1974, p. 217 — 233; T. Sauciu-Săveanu, Dacia, N.S., 8, 1964, p. 331—334).

Dacă întregirea din r. 9—10 este demnă de luare aminte, „împărțitorii să-i trimită daruri“, obținem indirect o nouă mențiune cu privire la activitatea acelor magistrați financiari cunoscuți sub numele de *μερισται* la Callatis⁹.

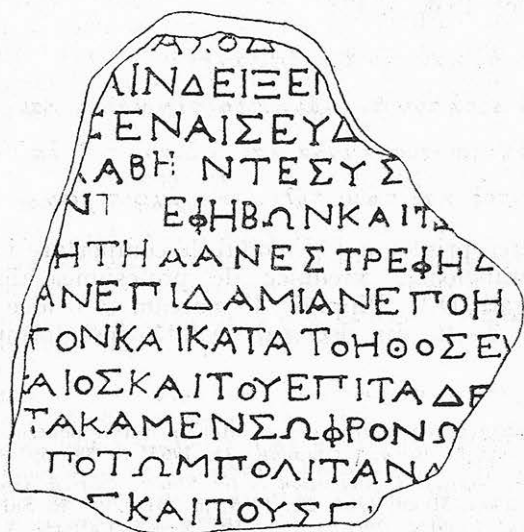
Adăugăm, în sfârșit, că literele EN din r. 11 (final de cuvânt mai rar întâlnit și, la prima vedere, greu explicabil) par să ascundă o formă infinitivală medio-pasivă doriană în — μεν, e.g. [ἐπιμεληθῆμ]εν; aceasta ar permite continuarea [ἐπιμεληθῆμ]εν δὲ [e.g. τοὺς ἀρχοντας *uel* τοὺς προβούλους κτλ.]¹⁰.

2. Stelă de marmură spartă în toate părțile aflată cândva în colecțiile muzeului (inv. nr. 1454) astăzi dispărută. După fișa de muzeu, redactată la 5 XII 1960, lespedeza a intrat în muzeu în anul 1956. Dimensiuni (după fișă): 0,265 × 0,215 × 0,058. Din fotografia păstrată reiese că lespedeza prezenta în centru o adâncitură rectangulară practică în vederea refolosirii materialului de construcție. Scrisul (h = 0,9 — 1,2 cm, după fișă) indică *sec. al II-lea î.e.n.* (Fig. 2).

.....
 [.....] ΑΧΟΔ [.....]
 [.....] ΑΙΝΔΕΙΞΕΙ [.....]
 [.....]ς ἐν αἷς εὐδ[οκίμῃσε.....]
 [.....]ΛΑΒΗΝ τε συσ [.....]
 5 [.....]τῶν [τε] ἐφῆβων καὶ τ[ῶν νέων]
 [.....]ητηα ἀνεστρέφη δ[ὲ]
 [.....]τ]ὰν ἐπιδαμίαν ἐποίη[σατο]
 [.....]κατὰ τὸν λό[γον καὶ κατὰ τὸ ἦθος εὐ[σχήμονα]
 [.....]αιος καὶ τοῦ ἐπιταδε[ύματος]
 10 [.....]ΤΑΚΑ μὲν σωφρόνω[ς.....]
 [ἀξιωθεῖς δια ταῦτα ὑ]πὸ τῶμ πολιτᾶν[.....]
 [.....]ς καὶ τοὺς γ [.....]

⁹) Pentru *μερισται* vezi L. Moretti, *Iscrizioni storiche ellenistiche*, II, Florența, 1976, p. 149, și D.M. Pippidi, ISM, 1, p. 67 (comentariu).

¹⁰) Cf. decretul de la Potârnichea (n. 2), r. 8—9: ἐπιμεληθῆμεν δὲ τοὺς ἀρχοντας δ[π]ως κτλ. Lectura ἄρχοντας, sugerată de J. și L. Robert, *Bull. ép.* 1964, 287, în loc de ἀ[γορανόμους] Aricescu *hesitantier* și — ulterior — ἀσ[τυνόμους] (T. Sauciuc-Săveanu, SCIV, 18, 1967, 3, p. 501 — 507 = *Klio*, 51, 1969, p. 217—222), se confirmă prin identificarea unui *rho* pe piatră, care scăpase primului editor. Acești „arhonti“ sunt magistrații în sens general, netehnic, deținători de ἀρχαί, și nu membri ai unui colegiu de tip atenian, cu totul impropriu, de altfel, lumii megariene.

R. 1—2: litere neclare pe alocuri în fotografie, lectură nesigură. R. 4: în stânga, după spărtură, probabil un *lambda*—R. 11, în final, vârful unei litere triunghiulare—R. 12. în dreapta, *gamma* sau EI.

R. 3: ἐν αἷς εὐδοκίμησε—, „în care a dobândit un bun renume“. Judecând după cuvântul ἐφήβων din r. 5, se pare că titularul decretului era un gymnasiarh, care își va fi făcut apreciate virtuțile în gimnaziul calatian. Paralela cea mai apropiată ni se pare a fi un decret de la Delphi (ca 85 î.e.n.)¹¹ pentru un profesor itinerant: ἀποκαθήμενος ἐν τῷ γυμνασίῳ καὶ διατιθέμενος σχολὰς ἐν αἷς καὶ εὐδοκίμησε (r. 7). Cum după spărtură se văd niște *apices* ce par a fi aparținut unui *sigma*, propunem, cu toată rezerva, și în inscripția de față: [σχολὰς ἐν αἷς εὐδοκίμησε]¹².

R. 4: σσ [— —], probabil σσ[τάματα] = *collegia*.

R. 5: [τῶ]ν [τε] ἐφήβων καὶ τ[ῶ]ν...]. În partea afectată cu prilejul reutilizării lespezii pare a se mai distinge un *tau*, ceea ce face prezența unui *te* expletiv extrem de probabilă (cf. r. 4). La dreapta, în lacună, am fi tentați să căutam denumirea obișnuită pentru clasa de vârstă imediat superioară în gimnaziu, *νεοί*¹³. Propunem: καὶ τ[ῶ]ν νέων]; cf. ISM, 1, 59, r. 3—4 (cu întregirile din *Bull. ép.* 1958, 336).

R. 6: —]ητηα ἀνεστρέφη. De remarcat dorismul ἀνεστρέφη (*koiné*: ἀνεστράφη) și, foarte probabil, η pentru ει în frântura de cuvânt —]ητεια → —]ητηα

R. 7: [τ]ὰν ἐπιδαμίαν ἐποή[σατο—]. Formularul se apropie de numeroase exemple epigrafice de pretutindeni, în care este vorba de medici, arhitecți, juriști, profesori etc., care, prin șederea lor în cetatea-gazdă și modul lor frumos, cuviincios etc. de comportare, și-au atras onorurile obștii. Vezi, mai ales, un exemplu geografic apropiat la Histria (decret în cinstea unui medic), ISM, 1, 32:

ἐποιήσατο δὲ καὶ τὴν ἐπιδαμίαν]

[κα]ὶ τὴν κατὰ τὸν βίον ἀναστρο[φὴν καλὴν καὶ]

[εὖ]τακτον καὶ εὐσχήμονα καὶ ἀ[ξιαν] τοῦ ἐπ[ι]—

[τ]ηδέματος καὶ τῶμ π[ό]λ[ε]ω[ν] ἀμφοτέρων]

„... iar șederea printre noi și modul de comportare i-au fost frumoase, rânduite și cuviincioase, vrednice de profesiunea aleasă și de ambele noastre cetăți“ (trad. D.M. Pippidi). Remarcăm că o idee similară trebuie să conțină și r. 7—10 din decretul de față, însă formularea exactă ne

¹¹) Syll³, 739.

¹²) Pentru εὐδοκίμειν (și familia de cuvinte) în decrete pentru medici, arhitecți, muzicieni, literați etc. vezi L. Robert, *Gnomon*, 35, 1963, p. 58—59.

¹³) C.A. Forbes, *Neoi. A Contribution to the Study of Greek Associations*, Middletown Conn., 1933; H.W. Pleket, *Mnemosyne*, 22, 1969, p. 281—298; R. Sallares, *The Ecology of the Ancient Greek World*, Londra, 1991, p. 160—192. Vezi la Callatis: V. Pârvan, *Gerusia din Callatis*, ARMSI, ser. II, t. 39, nr. 3, București, 1920, p. 51—90 (SEG I, 2, 1924, 327); cf. Ad. Wilhelm, *Anzeiger Wien*, 1922, p. 72—76 = *Akademieschriften* (n. 8), p. 124—128.

scapă. Binomul ἐπιδαμία καὶ ἀναστροφή, atât de întâlnit în inscripții¹⁴, nu poate fi reconstituit aici, întrucât cel de-al doilea element apare sub forma verbală, ἀνεστρέφη.

R. 8: [κατὰ τὸν λό]γον καὶ κατὰ τὸ ἦθος, „după rânduieli și obiceiuri”¹⁵; de apropiat de κατὰ τὸν βίον din inscripția de la Histria citată mai sus. În finalul rândului am completat εὐ[σχήμονα] presupunând că se acordă cu [τ]ὸν ἐπιδαμίαν: mai puțin probabilă ni se pare forma adverbială — sintactic, totuși, posibilă — εὐ[σχημόνως].

R. 9: [— —]αιος καὶ τοῦ ἐπιταδε[ύματος...]. Undeva, în lacunele precedente trebuie să fi figurat — după modelele destul de frecvente¹⁶ — [ἀξίαν] sau [καταξίαν] acordat cu ἐπιδαμίαν sau, adverbial, [ἀξίως], cu sensul „vrednice de profesiunea sa” (ἐπιτάδευμα). O dificultate insurmontabilă — cel puțin pentru noi — o reprezintă însă grupul foarte vizibil de litere AIOΣ imediat după spărtura din stânga, care nu permite un genitiv acordabil cu ἀξίαν, ἀξίως¹⁷.

R. 10: [— —]ΤΑΚΑ μὲν σωφρόνω[ς]. Pentru primul grup de litere păstrat eventual ... τακκα — doric pentru τηκε.

R. 11: [ἀξιωθείς δια ταῦτα ὑ]πὸ τῶμ πολιτῶν (cf. ISM, 1, 26, decret pentru un medic) sau, la fel de probabil (cu numeroase paralele [παρὰ κλη]θείς ὑ]πὸ τῶμ πολιτῶν, „solicitat (fiind) de către cetățeni”.

Deși fragmentar, decretul ce ne reține atenția este în măsură să completeze decisiv informațiile noastre cu privire la educația tineretului callatian în epoca elenistică. Până în momentul de față mențiunile referitoare la gimnaziul callatian¹⁸ și la activitățile efebilor și ale tinerilor (νέοι = — iuvenes)¹⁹ ne erau cunoscute direct doar în epoca romană. Este de la sine înțeles că într-o cetate care în epoca elenistică atinsese un grad atât de înalt de cultură²⁰ și care își permitea chiar să trimită dascăli în cetățile învecinate²¹ gimnaziul trebuie să fi constituit un cadru important pentru formarea tineretului întru atingerea desăvârșirii de ἀνὴρ καλὸς καγαθός²².

¹⁴ Cf. ISM, 1, 27, cu exemple reunite de D.M. Pippidi în comentariu.

¹⁵ Cf. *Syll*³, 364 (Efes, post 297 i.e.n.), r. 12, 16, 46.

¹⁶ Cf. indicii din *Syll*³, s.u. ἄξιος, ἀξίως etc.

¹⁷ Imediat după spărtură par a se mai vedea în fotografie extremitățile de la barele oblice ale unui kappa, însă o restituire precum [δ]ίκασιος nu are harul de a lumina lucrurile.

¹⁸ În afară de celebra inscripție citată în n. 13 (la care se adaugă fragmentul identificat de D.M. Pippidi, SEG XXIV, 1959, 1029), vezi și T. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, 3—4, 1927—1932, p. 426 d.

¹⁹ În general: J. Delorme, *Gymnasion. Études sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce (des origines à l'Empire Romain)*, Paris, 1960.

²⁰ D.M. Pippidi, *Balkan Studies*, 6, 1981, p. 99—118 = *Parerga. Écrits de Philologie, d'Épigraphie et d'Histoire ancienne*, București — Paris, 1984, p. 118—134.

²¹ IGB I², 307 bis (Mesambria); cf. D.M. Pippidi, *StCl*, 15, 1973, p. 171—175 = *Studii de istorie și epigrafie*, București, 1988, p. 225—228.

²² Considerațiile lui D.M. Pippidi, *StCl*, 21, 1983, p. 103—106 = *Studii de istorie și epigrafie*, p. 141—144, referitoare la rolul gimnaziului în istoria Histrici își găsesc largă acoperire și în realitățile callatiene. Asupra acestei chestiuni Al. Avram va reveni în curând în lumina unui document reinterpretat.

Monumente onorifice

3. Inv. nr. 17608. Bloc de marmură spart sus și la dreapta, descoperit întâmplător în 1967 la Limanu, la 2 km SV de sat și donat muzeului de locuitorul Ion Dideată*. Pe suprafața de bază este vizibilă o gaură de înmănușare menită a fixa stela pe un soclu. Un chenar în relief mărginește inscripția în partea inferioară. Dimensiuni: $0,34 \times 0,19 \times 0,145$. Scris îngrijit, cu gravură adâncă; litere înalte de 1 cm (*omikron* mai mic, doar 0,5—0,7 m). După scris, *sec. al III-lea î.e.n.*²³ (Fig. 3).

[..... αΐ] —
 [ρεθεις υ]πὸ τοῦ δάμ[ου στραταγός]
 [..... χ]αιροῖς τὰ λε [..... τὰν πόλιν καὶ —]
 4 [.]αν τὰν τε χώρα[ν] ἐ[ν?] διεφύ] —
 λαξε καὶ τοὺς ἀφισταμ[ένονες] τῶν στρατα] —
 γῶν ἀπεδίδου τοῖς ΙΤΡ [..... ἀνα] —
 λισκούσας καθ' ἕκαστον [.....]

uacat

R. 4: la stânga spațiu pentru o literă, apoi picioarele oblice de la un *alpha* și baza a două haste verticale (*ny*); la dreapta N deteriorat, apoi ultima literă, vizibilă dur în partea inferioară, sigur *epsilon*. — R. 5: ultima literă la dreapta, vizibilă doar în jumătatea sa din stânga, sigur *my*. — R.6: în dreapta o hastă verticală, o spărtură, apoi, probabil, *tau*, iar *rho* sigur.

Traducere:

„... ales fiind de către popor strateg (comandant)...primejdii,...a apărât cetatea și teritoriul ei, iar pe dezertorii (?)... din rândurile strategilor (?) i-a livrat plătind pentru fiecare...”

Dat fiind finalul inscripției, nu credem că avem a face — în ciuda aparențelor — cu un decret, ci mai degrabă cu un monument onorific. Fapt cert, titularul era un strateg (sau *phrouarchos*) însărcinat cu paza teritoriului, ceea ce face ca documentul — deși fragmentar — să contribuie spectaculos la elucidarea unor aspecte legate de organizarea apărării teritoriului callatian în epoca elenistică.

Pentru a pătrunde mai bine natura documentului, socotim necesare câteva justificări ale restituirii pe care o propunem.

R. 1—2: [αῖρεθεις υ]πὸ τοῦ δάμ[ου στραταγός]. Formula este banală în inscripțiile referitoare la strategi și *phrouarchi*, cu diferite variante: *χειροτονηθείς*²⁴, respectiv *ἀποδειχθείς* („desemnat”)²⁵ etc. Am preferat

*) Conform fișei de inventar alcătuite de M. Irimia.

²³) Această inscripție a fost amintită în treacăt (cu o încercare de restituire în r. 4) de Al. Avram, *Dacia*, N.S., 35, 1991, p. 105.

²⁴) E.g. J. Pouilloux, *La forteresse de Rhamnonte (Étude de topographie et d'histoire)*, Paris, 1954, nr. 9, 11, 16, 19, 23.

²⁵) E.g. Hiller von Gaertringen, *Inschriften von Priene*, Berlin, 1906, nr. 18.

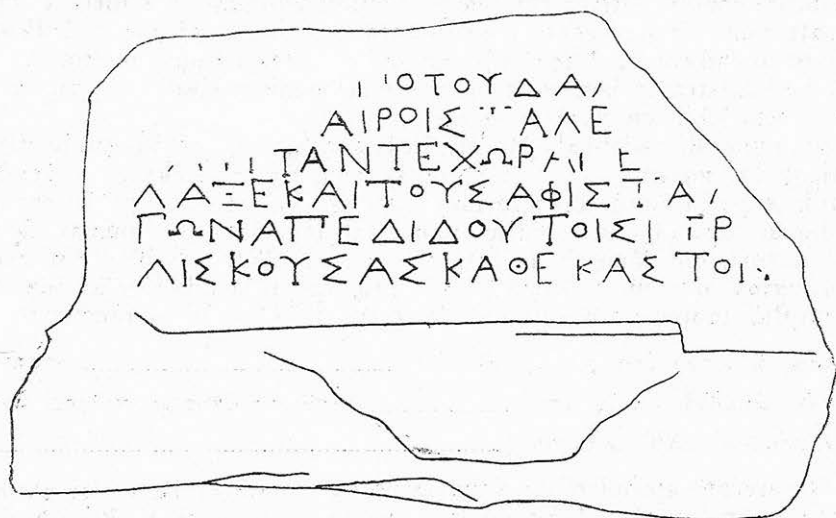
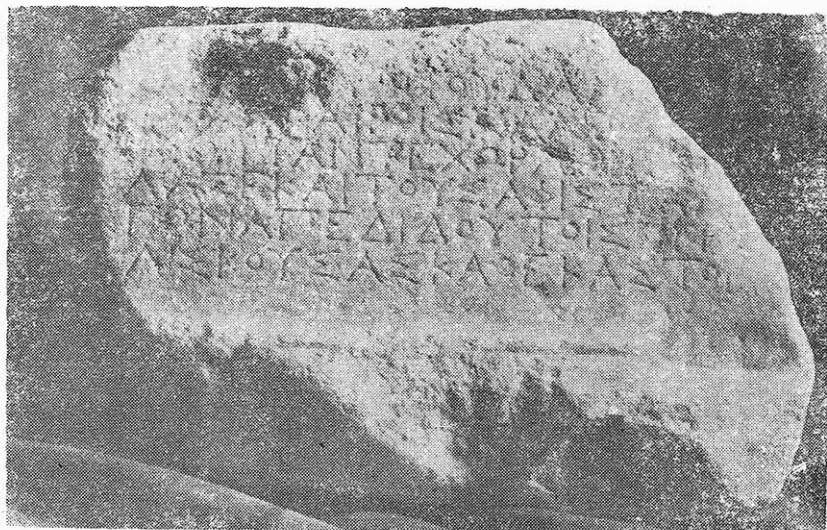

Fig. 3

[αἰρεθεῖς] după modelul celebrului decret histrian în cinstea lui Agathokles al lui Antiphilos, ISM, 1, 15. r. 41—42: αἰρεθεῖς ὑπὸ τοῦ [δήμο]υ στρα[τη]γὸς ἐπὶ τῆς [χώ]ρας [αὐ]τοκράτωρ. Paralele bune pentru formulă, ca, de altfel, pentru întreg textul, întâlnim mai cu seamă în seria de decrete din fortul atic de la Rhamnous, unde comandantul garnizoanei poartă titlul de στρατηγὸς ἐπὶ τὴν χώραν τὴν παραλίαν („strateg al ținutului de coastă“)²⁶.

²⁶) Vezi n. 24.

R. 3: [x]αιροῖς, termen banal în inscripțiile de acest gen: eventual [ἐμ|πῆσι x]αιροῖς.

R. 3—4: [τᾶν πόλιν καὶ —]αν τάν τε χώρα[ν]. Formula este de comparat mai ales cu decretul apolloniat în cinstea histrienilor, ISM 1, 64 = IGB I², 388 bis, r. 12—14: τήν τε πόλιν καὶ τήν χώραν καὶ τοὺς λιμένας ... διεφύλαξεν. Verbul διαφυλάσσω (uneori διατηρέω) este tipic pentru documentele din această categorie, iar „la formule διαφυλάσσειν (διατηρεῖν) τὸ χωρίον (φοῦριον) τῆι πόλει est la formule de règle dans les décrets des cités grecques pour leurs phrourarques”²⁷.

R. 5: τοὺς ἀφισταμ[ένους ...], singura întregire posibilă de la ἀφίστημι („a îndemna la dezertare“, „a dezerta“).

R. 5—6: [τῶν στρατα]γῶν, o întregire care ni se pare destul de probabilă și care ar putea fi legată de context fie printr-o prepoziție, (ἀπό, ὑπό etc.), fie ca un genitiv partitiv, e.g. τοὺς ἀφισταμ[ένους τοὺς τῶν στρατα]γῶν.

R. 6: nu este posibilă o restituire pe temeiul unor litere care nu se lasă citite cu deplină siguranță*.

R. 6—7: [ἀνα]λισκοῦσας este evident, însă destul de greu de legat sintactic de context. Remarcăm că participiul feminin în genitiv se opune din toate punctele de vedere mersului frazei (subiect: titularul dedicației; predicate în indicativ: διεφύλαξε, ἀπεδίδου), ceea ce face extrem de probabilă intercalarea în lacuna din r. 6 a unui genitiv absolut cu un subiect feminin acordabil cu ἀναλισκοῦσας.

Din punct de vedere al sensului, lipsa analogiilor — cel puțin la nivelul investigațiilor noastre — pentru formula τοὺς ἀφισταμ[ένους —] ἀπεδίδου ne împinge pe tărâmul conjecturilor. Este posibil ca strategul în cauză să fi predat la capătul unui conflict unui stat învecinat, un număr de stra tegi dezertori, obținând de la respectivul stat pentru fiecare din aceștia (καθ' ἕκαστον) o anumită sumă (ce va fi figurat în lacuna finală). Sub titlu de exemplu, propunem o variantă de restituire a ultimelor rânduri:

τοὺς ἀφισταμ[ένους τοὺς τῶν Ἴτρ στρατα]—
γῶν ἀπεδίδου τοῖς Ἴτρ[....., τᾶς τε ἐαυτῶν πόλιος ἀνα]—
λισκοῦσας καθ' ἕκαστον [.....]

O oarecare apropiere de situație pe care o întrevădem aici găsim în celebrul jurământ al efebilor de la Chersones²⁸, unde în r. 30—33 citim:

οὐδὲ
ἐπιβουλευσῶ ἄδικον πρᾶγμα οὐθε-
νὶ οὐθὲν τῶμ πολιτᾶν τῶμ μὴ ἀφε-
στακότων

²⁷) L. Robert, J. Robert, Journal des Savants, 1976, p. 201; cf. p. 196—206 (cu bogate exemple citate în note) cu privire la alegerea phrourarchului și la condițiile pe care acesta trebuia să le îndeplinească.

*) O eventuală restituire Ἴ[σ] τρ [ιανοῖς] nu este susținută de literele păstrate pe piatră și de raporturile cunoscute dintre cele două cetăți.

(„... nici nu voi unelti prin vreo acțiune nedreaptă împotriva vreunui cetățean, mai puțin a celor ce vor fi dezertat“). Aceasta pentru că în r. 18—22 figurase deja angajamentul:

καὶ πολέμιος ἐσσοῦμαι τῶ[ι]
 ἐπιβουλεύοντι καὶ προδίδοντι ἢ ἀφι-
 στάντι Χερσονάσον ἢ Κερκινίτιν ἢ
 Καλὸν Λιμένα ἢ τὰ τεῖχη καὶ χώραν
 τὰν Χερσονασιτᾶν.

(„... și potrivit fi-voi celui de va unelti și va trăda sau va dezerta din Chersonas sau Kerkinitis sau Kalos Limen sau din fortărețele și moșia chersonasiților“).

Fără a putea găsi o explicație completă cu privire la situația revelată de inscripția callatiană, întrevădem, pe baza exemplului evocat, un efemer conflict — neatestat de alte surse²⁹, în sec. al III-lea î.e.n. în urma căruia dezertorii vor fi fost livrați cetății de baștină împotriva unei răscumpărări³⁰.

În altă ordine de idei, remarcăm, că prin analogiile pe care le găsim în decretul și dedicațiile cu privire la phourarchi, din inscripția de față se desprinde concluzia că organizarea militară a Callatidei elenistice prevedea o funcție — probabil, permanentă — de στραταγὸς ἐπὶ τᾶς χώρας sau de φρούραρχος³¹. Existența unor φρούρια și πύργοι de epocă clasică târzie și elenistică, evidențiată atât pe cale arheologică³², cât și pe cale epigrafică³³, se acordă perfect cu crâmpiele de informație extrase din această interesantă inscripție. Nu în ultimul rând, monumentul care ne-a reținut atenția devine primul document în ordinea cronologică în care este menționată χώρα callatiană.

²⁸⁾ *Syll*³, 360 = IOSPE I², 401.

²⁹⁾ Nu credem că această inscripție ar putea fi pusă în legătură cu războiul purtat de Callatis (în alianță cu Histria) împotriva Bizanțului pe la 260 î.e.n.: *F. Gr. Hist.*, III B, F 13(21); cf. D.M. Pippidi, *I Greci nel Basso Danubio dall'età arcaica alla conquista romana*, Milano, 1971, p. 78 și 205.

³⁰⁾ Pentru situația probabil asemănătoare a răscumpărării prizonierilor vezi P. Ducrey, *Le traitement des prisonniers dans la Grèce ancienne*, Paris, 1968.

³¹⁾ Despre teritoriul callatian în epoca elenistică vezi Al. Avram, *op. cit.* (n. 23), p. 103—137.

³²⁾ A. Rădulescu, N. Cheluță-Georgescu, Maria Bărbulescu, *Materiale*, 13, Oradea, 1979, p. 167—173; N. Cheluță-Georgescu, M. Bărbulescu, *Symposia Thracologica*, 3, Constanța, 1985; A. Rădulescu, M. Bărbulescu, Livia Buzoianu, *Pontica*, 19, 1986, p. 33—60; 20, 1987, p. 53—77; 23, 1990, p. 29—48; M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, *Pontica*, 19, 1986, p. 61—74; 20, 1987, p. 79—106; 23, 1990, p. 49—79; A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, *Pontica*, 21—22, 1988—1989, p. 23—90; cf. M. Irimia, *Symposia Thracologica*, 7, Tulcea, 1989, p. 101.

³³⁾ M. Bărbulescu-Munteanu, *Pontica*, 11, 1978, p. 127—132; cf. Al. Avram, *op. cit.*, p. 114 și 135, cu n. 292.

4. Inv. nr. 95. Bloc de marmură descoperit în condiții necunoscute la Mangalia, spart sus și la dreapta. În partea inferioară este vizibil un chenar în relief care marchează sfârșitul textului. Dimensiuni: $0,19 \times 0,11 \times 0,165$. Scris relativ îngrijit, cu gravură destul de adâncă, însă cu numeroase ligaturi care îngreunează lectura. În ultimul rând urme de *réglage*. Literele ($h = 1 - 1,1$ cm) — *my* de duct cursiv, *sigma* rectangular, *ypsilon* cu bară orizontală în punctul de incidență a brațelor, *omega* în formă de W — indică sfârșitul sec. al II-lea — începutul sec. al III-lea e.n. (epoca Severilor). (Fig. 4).

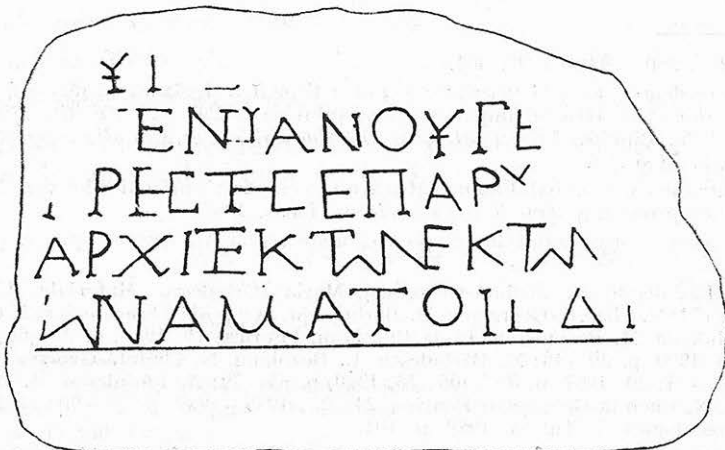

Fig. 4

- Υπ[έρ τῆς ὑγιείας τοῦ κρατίστου ὑπατικοῦ? Κοσκωνί]-
 [ου] Γεντιανοῦ Γε[.....]
 πρεσ(βευτοῦ) τῆς ἐπαρχ[είας ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος]
 4 ἀρχιτέκτων ἐκ τῶν [ιδίωv ἀνέθηκε]
 ων ἕμα τοῖς δι[.....]

R. 1: *phi* fragmentar, dar sigur. — R. 2: după o literă (sau două în ligatură) lipsă se observă un fragment de hastă superioară, probabil de la Γ; după aceea urmează E clar, N și T în ligatură, slab vizibil, în sensul că hasta verticală comună este barată la capătul superior de o foarte mică linie orizontală, care lasă să se înțeleagă existența ligaturii N + T + I. — R. 3: prima literă slab vizibilă (doar partea inferioară a unui picior); urmează sigur P, apoi probabil E, cu barele superioară și inferioară slab traasate, în ligatură cu □; apoi ligatura T + H + □. — R. 4: ligaturi: T + E, T + W + N + E, T + W + N. — R. 5: W + N în ligatură; după Δ aproape sigur I.

În două locuri fundamentale citirea este neclară datorită abundenței ligaturilor. Cu toate acestea, în r. 2 Γεντιανοῦ ni se pare asigurat, mai ales că ENHANOY ar fi fost imposibil de explicat. Cât privește r. 3. ΠΕΣΤΗΣ nu poate fi interpretat în mod rezonabil decât prin πρεσ(βευτοῦ) τῆς, deși firesc ar fi fost πρεσβ(ευτοῦ) Σεβ(αστοῦ) etc.

Traducere:

„Pentru sănătatea preaputernicului consular Cosconius Gentianus Ge [...] (?), guvernator al provinciei, cutare al lui cutare, arhitect, a închinat pe propria cheltuială împreună cu...”

Așa stând lucrurile, pare că avem a face cu o dedicație către un guvernator al Moesiei Inferior. Identificarea care se impune este aceea cu Cosc(onius) Gentianus, cu condiția ca numele acestuia să fie completat cu un nume neatestat până acum în alte documente, care începe tot cu *Ge*.

Din nefericire, noul document nu contribuie prea mult la o ancorare mai precisă în timp a enigmaticului guvernator. Atestat de monede de la Marcianopolis și Nicopolis and Istrum în epoca lui Septimius Severus³⁴, identificat cândva cu un guvernator al cărui nume s-a păstrat fragmentar într-o inscripție de la Olbia din 1973³⁵ Cosconius Gentianus a fost în ultima vreme identificat într-o inscripție fragmentară de la Barboși³⁶ și într-o alta provenind de la Mihai Bravu³⁷:

[*Dianae Reginae*]

[*pro salute*]

Cn. Sue[l (li) Rufi]

³⁴) B. Pick, *Die antiken Muenzen von Dacien und Moesien*, I, Berlin, 1898, p. 198—199, nr. 544—553, respectiv p. 357, nr. 1264—1270.

³⁵) IOSPE I², 174 = IGRRP I, 854, unde apare lacunar numele Ko[---]ου restituit de B. Pick, *Numismatische Zeitschrift*, 23, 1891, p. 36 (cf. *Die antiken Muenzen*, I, p. 81, n. 4) Κο[σωνίου Γεντιαν]οῦ

³⁶) ISM, 5, 294, cu comentariul Emiliei Doruțiu Boilă.

³⁷) Emilia Doruțiu Boilă, *ZPE*, 58, 1985, p. 197—203.

Cos(conii) Gen(tiani) l[eg(ati)]

T. Cael(ius) Cat [us]

b(ene)f(iciarius) eius ex

uo(to) p(osuit)

După Emilia Doruțiu Boilă, editoarea acestei ultime inscripții, identificarea lui Cn. Suellius Rufus³⁸ cu Cosconius Gentianus ca fiind unul și același personaj impune câteva modificări importante în cronologia guvernantorilor Moesiei Inferioare la sfârșitul sec. al II-lea e.n.. Întrucât [...] *ellius Rufus*, dedicantul unui templu închinat Fortunei la Oescus, este menționat de o inscripție databilă, după titulatura lui Commodus, în 184—192, iar monedele amintite sunt din epoca lui Septimius Severus, legația moesică a lui Cn. Suellius Rufus Cosconius Gentianus ar trebui plasată la sfârșitul domniei lui Commodus și începutul celei a lui Septimius Severus³⁹ (ca. 191—193/4).

Împotriva acestei explicații și modificări cronologice s-a ridicat recent Paul M.M. Leunissen, care arată că în perioada în discuție guvernator al Moesiei Inferioare pare să fi fost (*Hist. Aug., Sev.*, 8, 10) P. Septimius Geta⁴⁰; el preferă să vadă în continuare două personaje diferite — Cn. Suellius Rufus (cos. suff. ante? 184/192; guvernator probabil ca. 184—192) și Cosconius Gentianus (cos. suff. ante 197, guvernator ca. 197-ante 20 iulie 198)⁴¹.

În inscripția pe care o publicăm, după numele lui Gentianus apare clar începutul unui alt nume care începe tot cu *Ge-*. Cel puțin până la descoperirea unor noi documente referitoare la acest dosar, sântem tentați să presupunem prezența lui ? Cosconius Gentianus Ge... — menționat în inscripția de la Olbia (197) și cea de la Callatis, precum și de monedele de la Marcianopolis și Nicopolis ad Istrum, în calitate de guvernator al Moesiei Inferior prin 197—198⁴² (înainte de 20 iulie 198, când este documentat Ovinus Tertullus).

³⁸) Cf. T. Ivanov. *Die letzten Ausgrabungen des römischen und frühbyzantinischen Donaules in der VR Bulgariens*, in *Actes du IXe Congrès international d'études sur les frontières romaines*, Mamaia, 1974, p. 62—63.

³⁹) E. Doruțiu Boilă, *op. cit.*, p. 200—203; cf. Kl. Wachtel, *Zu den Statthaltern von Moesia Inferior unter Commodus*, in *Actes du IXe Congrès international d'épigraphie grecque et latine*, I (Acta Centri Historiae „Terra antiqua Balkanica“, 2), Sofia, 1987, p. 284—286.

⁴⁰) P.M.M. Leunissen, *Konsuln und Konsulare in der Zeit von Commodus bis Severus Alexander (180—235 n. Chr.)*. *Prosopographische Untersuchungen zur senatorischen Elite im Römischen Kaiserreich*, Amsterdam, 1989, p. 198 și n. 306.

⁴¹) Idem, *ibidem*, p. 250—251.

⁴²) Observație confirmată și de d-ra Dilyana Boteva (Sofia) cu prilejul unei vizite la Constanța.

Legeația amintită a lui Cosconius Gentianus Ge...⁴³, urmează, așadar, celei a lui P. Septimius Geta (ca. 192—194)⁴⁴ și a lui Pollienus Auspex minor (ca. 194—196)⁴⁵. Înainte de Cn. Suellius Rufus sau între acesta și Geta are loc și legeația lui C. Pantuleius Graptiacus⁴⁶.

5. Inv. nr. 1467. Bloc de marmură spart în toate părțile, descoperit în condiții necunoscute la Mangalia. În partea dreaptă se păstrează parțial un chenar în relief, iar marginea din dreapta a câmpului inscripției este neafectată. Dimensiuni: 0,205 × 0,30 × 0,115. Scriere monumentală, litere cu *apices*; *alpha* cu bara mediană frântă, *eta* și *theta* cu barele mediane fără incidentă cu corpul literelor; h = 4,5 cm. După scris, *prima jumătate a sec. al II-lea e.n.* (Fig. 5).

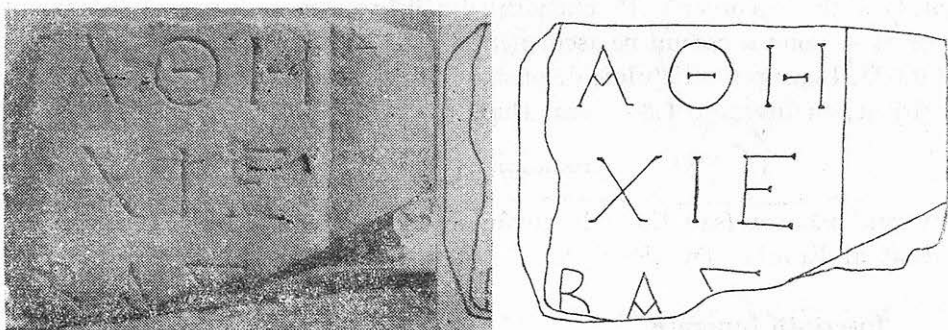

Fig. 5

[βουλή δῆμος]

[Καλλατιανῶν]

[τὸν δεῖνα] αθη-

4 [..... τὸν ἀρ] χιε-

[ρέα καὶ] βασ[ι]-

[λέα]

R. 4: după spărtură se mai vede un fragment din bucla lui *rho*.

⁴³) Originile familiei trebuie căutate în Italia, Gallia de sud sau Africa; cf. G. Alföldy, *Bonner Jahrbücher*, 168, 1968, p. 141; A.R. Birley, *Septimius Severus, the African Emperor*, Londra, 1971, p. 341.

⁴⁴) P.M.M. Leunissen, *op. cit.*, p. 198 și 250—251.

⁴⁵) Idem, *ibidem*, p. 250—251 (contra ordinii inverse — Pollienus Auspex după Cn. Suellius Rufus Cosconius Gentianus — propuse de E. Doruțiu Boilă).

⁴⁶) D.M. Pippidi, *RÉL*, 47 bis (*Mélanges Marcel Durry*), 1969, p. 311—319 = *StCl*, 12, 1970, p. 127—133 = *Scythica Minora* (n. 5), p. 257—262; cf. *AÉ* 1969/1970, 579. Al. Avram va reveni într-un studiu viitor asupra inscripției de la Callatis referitoare la C. Pantuleius Graptiacus.

Întregirea încercată se întemeiază pe un formular des întâlnit în monumentele onorifice callatiene de epocă imperială⁴⁷, care impune rânduri scurte determinate de „paginarea“ formulei din r. 1—2. Nu este exclus să ne aflăm în fața unui monument onorific închinat unui pontarh, ce va fi fost — în același timp sau succesiv — și ἀρχιερεὺς⁴⁸ și βασιλεὺς⁴⁹.

Dedicații

6. Inv. nr. 1447. Fragment de relief de calcar cu reprezentarea Călărarului Trac, descoperit în condiții necunoscute la Mangalia. Se păstrează doar colțul din dreapta sus al plăcuței, cu capul calului spre dreapta; sub botul calului o coroană. Pe chenarul din dreapta este dispus un ornament vegetal — pomul, comun pe asemenea reliefuri. Dimensiuni: 0,23 × 0,18 × 0,075. Deasupra reliefului, dispusă pe un rând, o inscripție gravată foarte neglijent, cu litere de 1,8—2 cm. După scris, sec. II—III e.n. (Fig. 6).

[.....] Σωμοιω

Cuvântul păstrat (sau final de cuvânt) pare a fi un epitet altminteri neatestat al Eroului Trac.^{49 bis}

Inscripții funerare

7. Inv. nr. 92. Bază de marmură descoperită cu ocazia săpăturilor efectuate în 1942 la Mangalia (fără altă indicație mai precisă), din care se mai păstrează doar colțul din stânga. Suprafața superioară netezită. Dimen-

⁴⁷) N. Gostar, StCl, 5, 1963, p. 300 = *Noi monumente ...* (n. 2), p. 69—70 (SEG XXIV, 1969, 1030), cu întregirea lui G. Mihailov, IGB I², p. 122, sub nr. 59 (Vitrasius Pollio); Gr. Tocilescu, AEM, 8, 1884, p. 3, nr. 6 (IGRRP I, 655), identic ca formular cu inscripția publicată de A. Rădulescu, Pontice, 1, 1958, p. 331—332, nr. 5 (unde personajul onorat nu este Hadrian, ci probabil tot un Publius Flavius, ca în inscripția mai sus menționată editată de Tocilescu); Gr. Tocilescu, AEM, 14, 1891, p. 34, nr. 84 (fragmentar); T. Sauciu-Săveanu, Dacia, 7—8, 1937—1940, p. 245—246, nr. 5: Ἀγαθῆ τῦ[χη] | βουλή δῆμ[ος] | Κ]αλλατιανῶ[ν] τῶ[ν] ἀρχιε[ρέα]—; IGB I², 5 (de la Goričane), dedicație a Sfatului și Poporului callatienilor pentru Iulia Mamaea sau Iulia Domna.

⁴⁸) Pentru relația ποντάρχης — ἀρχιερεὺς vezi disputele de opinii la D.M. Pippidi, StCl, 17, 1977, p. 196—193 = *Studii de istorie și epigrafie* (n. 21), p. 178—180; E. Doruțiu Boilă, Dacia, N.S., 19, 1975, p. 152—157; G. Mihailov, Epigraphica, 41, 1979, p. 7—42.

⁴⁹) Pentru un pontarh (și arhieru) care a deținut și eponimatul (βασιλεὺς) la Callatis în sec. al III-lea e.n. vezi D.M. Pippidi, Dacia, N.S., 4, 1960, p. 511—514 = *Studii de istorie și epigrafie* (n. 21), p. 229—232.

^{49 bis}) Asupra altor epitete atestate în zonă vezi N. Hampartumian, *Corpus Cultus Equitis Thracii, IV, Moesia Inferior (Romanian Section) and Dacia*, Leiden, 1979, p. 122; Cr. Matei, Thraco-Dacica, 9, 1988, 1—2, p. 219—223.

Fig. 6

siuni: 0,085 × 0,165 × 0,115. Scriere cu litere elegante, dispuse *stoichedon*; h = 1,7—2 cm. Forma (*pi* cu piciorul din dreapta mai scurt) și dispunerea literelor indică *sec. al IV-lea î.e.n.* (Fig. 7).

Παρ[.....]

Κλε[.....]

Avem a face cu unul din cele mai vechi monumente epigrafice callatiene⁵⁰, al cărui caracter funerar este neîndoielnic. În schimb, nu se poate emite nici o ipoteză cu privire la numele și patronimicul defunctului (sau al defunctei), o mulțime de întregiri fiind posibile cu aceeași îndreptățire.

8. Inv. nr. 1474. Placă de marmură descoperită întâmplător în 1981 pe câmp, în apropierea fermei de la vest de Mangalia*. Placa este ușor vătămată pe la colțuri, iar suprafața sa apucase să fie zgâriată de fierul de la

⁵⁰) Alături de un decret datat recent de Al. Avram (SCIVA, 45, 1994, sub tipar) ca. 311—310 î.e.n., de două dedicații (T. Sauciu-Săveanu, SCIV, 16, 1965, 2, p. 353—355; cf. pentru datare D.M. Pippidi, *Scythica Minora*, p. 122, n. 1; apoi T. Sauciu-Săveanu, Dacia, 5—6, 1935—1936, p. 281 — dedicație fragmentară) și de alte câteva inscripții funerare: Gr. Tocilescu, AEM, 11, 1887, p. 34, nr. 34 (cf. W. Peek, StCl, 6, 1964, p. 124, nr. 13; SEG XXV, 1971, 751); T. Sauciu-Săveanu, Pontica, 2, 1969, p. 245—252; Gr. Tocilescu, AEM, 6, 1882, p. 6, nr. 9 (cf. W. Peek, *Hommages à Claire Préaux*, Bruxelles, 1975, p. 460—463); Gr. Tocilescu, AEM, 14, 1891, p. 33, nr. 77; T. Sauciu-Săveanu, Dacia, 2, 1925, p. 121, nr. 1; Gabriella Bordenache, Dacia, N.S., 4, 1960, p. 490, nr. 1 (SEG XXIV, 1969, 1039). Toate aceste inscripții sunt din *sec. al IV-lea î.e.n.*

*) Asupra condițiilor de descoperire a pieselor 8 și 9 ne-a informat Octavian Bounegru, căruia îi adresăm mulțumirile noastre.

Fig. 7

plug în momentul descoperirii. Dimensiuni: $0,21 \times 0,39 \times 0,055$. Scris îngrijit, cu litere adânc gravate, de dimensiuni variabile; $h = 3-3,8$ cm (*omikron* și *theta* — sub forma unui cerc cu punct în mijloc — mai mici). Sec. al III-lea î.e.n. (Fig. 8).

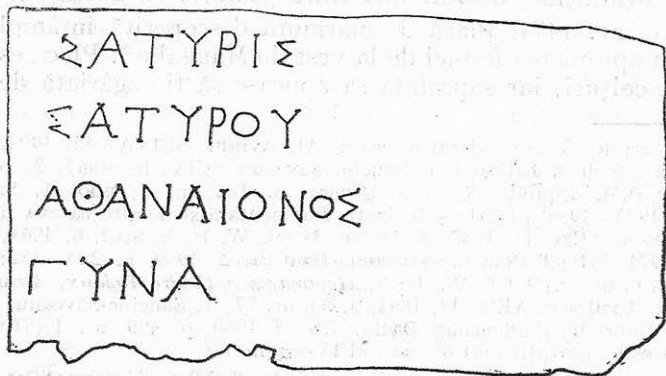

Fig. 8

Σατυρίς
 Σατύρου
 Ἀθαναίονος
 γυνά.

Traducere:

„Satyris, fiica lui Satyros, soața lui Athanaion“.

Numele Σάτυρος, ca și Ἀθαναίων, sunt foarte frecvente la Callatis⁵¹; ultimul a fost recunoscut ca un nume tipic megarian⁵².

9. Inv. nr. 1515. Stelă funerară din marmură cu fronton și acrotere, descoperită întâmplător în 1980 în apropierea terenului hergheliei din Mangalia, situat la nord de oraș, în zona necropolei tumulare. Lespedea este spartă sus, la stânga și jos. Se păstrează partea din dreapta a frontonului cu o acroteră, iar din inscripție jumătatea din dreapta. Dimensiuni: 0,235 × 0,175 × 0,04. Scris îngrijit, gravură adâncă, litere destul de neregulate; h = 1,1—1,2 cm. *Sec. al II-lea î.e.n.* (Fig. 9).

Fig. 9

⁵¹) A. Rădulescu, in *Noi monumente*, p. 153, Σάτυρος. V. Pârvan, *Archäologischer Anzeiger*, 1915, col. 249—251, nr. 4; G.I. Kacarov, *Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare*, 1, 1921—1922, 2, p. 229—230 (SEG II, 1925, 478; IG XII *Suppl.*, p. 69, r. 82—89) — Λεοντίκος Ἀθαναίονος; T. Sauciuc-Săveanu, A. Rădulescu, *Pontica*, 1, 1968, p. 307—317; D.M. Pippidi, *StCl*, 14, 1972, p. 141—148 = *Scythica Minora*, p. 263—269, r. 11 ((Μινίχιος Ἀθανέων) și 29 (Ἀθανέων Βουκκη).

⁵²) L. Robert, *Revue de Philologie, de Littérature et d'Histoire ancienne*, 33, 1959, 2, p. 231. După părerea savantului francez, la Callatis același nume trebuie să-l fi purtat și magistratul monetar care semnează cu sigla ΑΘα (); cf. R. Münsterberg, *Numismatische Zeitschrift*, N.F., 4, 1911, p. 87 = B. Pick, *op. cit.* (n. 34), nr. 102.

[‘Η δεῖνα] Κοτυτίωνος

[τοῦ δεῖνος θ]υγάτηρ

[.....]αντος γυνά.

R. 1: kappa vizibil numai în partea din dreapta, dar sigur,

Traducere:

„Cutare, fiica lui Kotytion al lui cutare, soața lui...”

Singurul nume întreg păstrat din inscripție, cel al tatălui defunctei, este foarte rar. Până de curând nu erau cunoscute decât două atestări, ambele la Gorgippia⁵³, ceea ce îl îndreptățește pe Ladislav Zgusta să observe: „nur aus der nördlichen Schwarzmeerküste belegt”⁵⁴. Citând aceleași locuri, D. Detschew propune o „Ableitung von dem Festnamen Κοτύτιον”⁵⁵.

Numele este evident tracic, iar legătura sa cu numele dinastic Κότος indubitabilă⁵⁶. La Callatis a apărut recent într-o inscripție inedită și femininul Κοτυτίς⁵⁷.

10. Inv. nr. 15954. Fragment de sticlă de marmură descoperit în condiții necunoscute la Mangalia, fost în colecția „Dr. Horia Slobozianu”. Lespedea este spartă la dreapta și jos. În partea superioară se păstrează parțial un chenar în relief, ușor ciobit. Marginea din stânga este păstrată în partea superioară, față de care rândurile inscripției încep la o distanță de 1 cm. Dimensiuni: 013 × 0,24 × 0,75. Scriere cu litere adânc gravate, cu apices; réglages în r. 1—2; sigma cu extremitățile orizontale și cu barele interioare încrucișate; h = 1,7 — 1,8 cm. După forma lui sigma, data ar trebui căutată spre sfârșitul sec. I — începutul sec. al II-lea e.n. (Fig. 10).

Γείνατό με Νιχ[αία

νατοισιν πᾶσιν [.....]

[.....]ματων. ΕΤ [.....]

..... ΤΟ

R.1: fragmentar și K neclar. R. 3: M nesigur; ET fragmentare, dar certe. — R. 4: TO vizibile doar în partea superioară.

⁵³) IOSPE IV, 432, A II, r. 30; Βλάστος Κοτυτίωνος; A I, r. 29; A II, r. 26; B I, r. 48; [Κ]οτυτίωνος Κοτυτίωνος.

⁵⁴) L. Zgusta, *Die Personennamen griechischer Städte der nördlichen Schwarzmeerküste*, Praga, 1955, p. 283. În vreme ce articolul de față se afla sub tipar, am luat cunoștință de apariția numelui Κοτυτίων pe graffiti și ștampile de la Chersones; vezi amplă discuție (și bibliografie) la V. F. Stolba, *Arheologičeskie vesti*, 2, 1993, p. 107—112.

⁵⁵) D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Viena, 1976, p. 262.

⁵⁶) Idem, *ibidem*, p. 258—259, pentru numele în Κοτ-. Multe forme inrudite sunt analizate în Asia Mică de I. Sundwall, *Die einheimischen Namen der Lykier nebst einem Verzeichnisse kleinasiatischer Namenstämme*. Klio, 11. Beiheft, Leipzig, 1913, p. 126—127; vezi însă observațiile lui L. Robert, *Hellenica*, 6, 1948, p. 12; *Noms indigènes dans l'Asie Mineure gréco-romaine*, I, Paris, 1963, p. 80—81 și 283, care dă exemplul numelui în Κοτ- tocmai pentru fenomenul de „rencontre de deux noms semblables, l'un grec, l'autre indigène”.

⁵⁷) Muzeul „Callatis” din Mangalia, inv. nr. 1640.

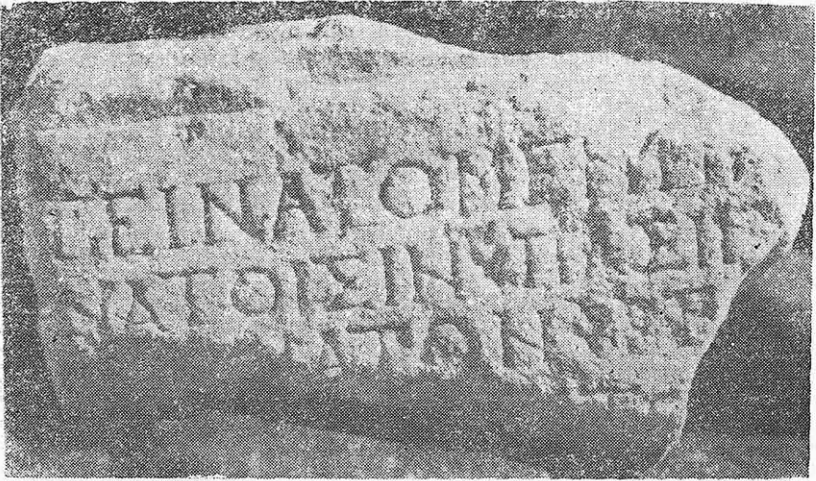

Fig. 10

Epigramă funerară, cu versurile nedespărțite pe rânduri⁵⁸.

11. Inv. nr. 56. Stelă de marmură cenușie spartă în toate părțile, descoperită în condiții neprecizate la Mangalia. Dimensiuni: 0,295 × 0,64 × 0,16. Scriere monumentală cu litere *apicatae*; *eta* cu bara mediană fără incidență cu picioarele, *psilon* cu bară orizontală în punctul de incidență a brațelor, *omega* cu bucla puternic profilată, fără incidență cu piciorușele orizontale; h = 4,3—5 cm. După scris, *mijlocul sec. al II-lea e.n.* (Fig. 11).

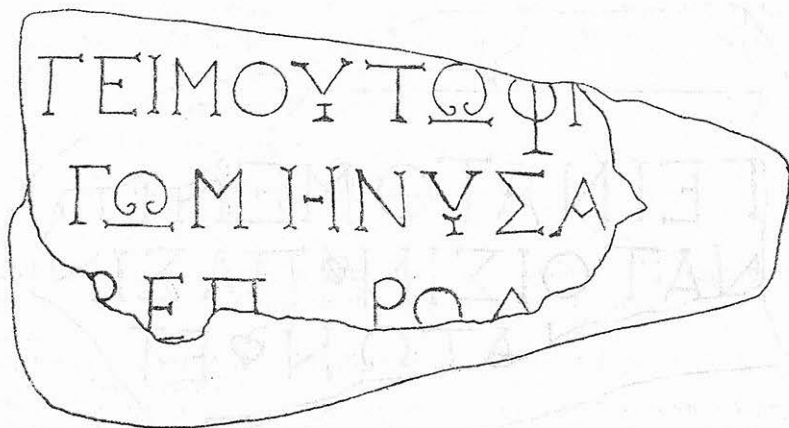
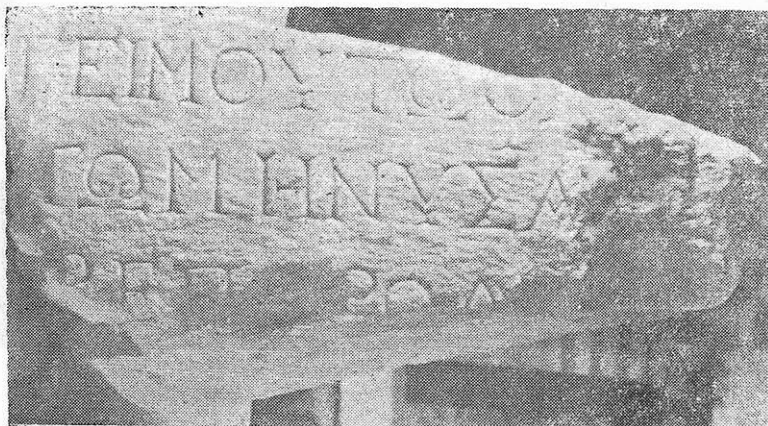

Fig. 11

⁵⁸⁾ Cf. ISM, 1, 271: Γείνατο δειά Κόρινθος; ISM, 2, 188: Σπείρατο μὲν Συρίης με Νεκρήπολις εὐρύαγυια. O altă despărțire pe cuvinte posibilă ar fi γείνατο μὲν ΙΚ-, însă numele geografic ar fi atunci mai greu de găsit. Prin lectura de față devine, deci, foarte plauzibilă identificarea cetății de baștină a celui surprins de moarte la Callatis ca fiind Νίκαια (Νεικκία) din Bithynia; Νικ[α]ρήδεια] este imposibil din rațiuni metrice. Din această regiune (Nicomedeia, Heraclea Pontica) sunt originari foarte numeroși locuitori (mai ales negustori) stabiliți ulterior la Callatis, la Tomis sau la Histria.

[δώσει προσ]τειμου τῷ φί[σκιφ δ(ηνάρια)]
 [..... και] τῷ μηνύσα[ντι δ(ηνάρια)]
 [..... χαῖ]ρε π[α]ροδ[εῖτα].

Traducere :

„... va da, pe lângă amenda legală, ... denari fiscului (imperial) și... denari denunțatorului. Salutare, trecătorule!“

Din epitaf nu s-a păstrat decât finalul formulei prin care se interzicea violarea mormântului, cu menționarea sancțiunilor în caz de încălcare a prevederilor. Exemplele geografic cele mai apropiate le întâlnim la Tomis, unde, prin diferite formule, se interzic inhumările secundare⁵⁹, uneori chiar și depunerea ulterioară de vase⁶⁰. În acele cazuri amenda prevăzută ca sancțiune urma să revină fiscului imperial (*fiscus*) și vistieriei orașului⁶¹.

Ceva mai rar atestată, totuși destul de frecventă, este specificarea ca o parte din sumă să revină celui ce va fi dezvăluit sacrilegiul⁶². În inscripțiile latinești apare adesea prevederea ca *delator* să primească un sfert din suma ce urma a fi vărsată ca amendă⁶³. În inscripțiile grecești denunțatorul este desemnat prin termenii *μηνυτής*, *μήνυσας* (ca în inscripția de față), *ἐπεξελθών*, *ἐπεξελευσόμενος*⁶⁴, *προσανγυῖλας* („cel ce va fi semnalat“)⁶⁵. Conform unei inscripții de la Smyrna, infractorul ar fi urmat să plătească 2000 de denari *gerousiei* și 1000 de denari *delatorului*⁶⁶, iar conform unei inscripții de la Parion 1500 de denari coloniei din Parion și 1000 de denari denunțatorului⁶⁷. Aceste exemple ne pot da o oarecare idee cu privire la ordinul de mărime al sumei prevăzute de inscripția de la Callatis pentru a-l recompensa pe denunțator.

Pentru latinismul *φίσκος* = *fiscus* exemplul cel mai la îndemână se găsește în inscripția tomitană ISM, 2, 199.

12. Inv. nr. 15943. Jumătatea din dreapta dintr-o stelă funerară de marmură, fostă în colecția „Dr. Horia Slobozianu“, intrată apoi în muzeu,

⁵⁹) ISM, 2, 199, 205, 217, 237, 251, 325, 363.

⁶⁰) ISM, 2, 305.

⁶¹) ISM, 2, 298: ἵς τὸ ταμεῖον μυρία πεντακισχίλια καὶ τῆ πρόβει πεντακισχίλια; cf. L. Robert, Istros, 1, 1934, p. 206 = Hellenica, 2, 1946, p. 134.

⁶²) Pentru *μήνυσας* („denunț“) și recompensarea delatorilor în delictele de ordin sacru vezi exemplele reunite și comentate de L. Robert, Revue de Philologie, de Littérature et d'Histoire ancienne, 10, 1936, p. 167–168 = *Opera minora selecta*, II, p. 1246–1247. Din păcate, nu ne-a fost accesibilă lucrarea lui G. Hirschfeld, *Über die griechischen Grabschriften welche Geldstrafen anordnen*, Königsberger Studien, 1887, p. 85–144.

⁶³) Cf. ILS 8209: *delator quartas accipiet*; la fel 8217, 8239 etc.

⁶⁴) W. Judeich, in *Althertümer von Hierapolis*, JDAI, 4, Ergänzungsheft, Berlin, 1898, p. 119, nr. 6; vezi mai ales IGRRP IV, 1479 = G. Petzl, *Die Inschriften von Smyrna*, I, Bonn, 1982, p. 73–75, nr. 210, text extrem de bogat în interdicții și imprecășii (cf. L. Robert, BCH, 101, 1977, p. 43–54).

⁶⁵) P. Frisch, *Die Inschriften von Parion*, Bonn, 1983, p. 33–34, nr. 45, r. 5–8.

⁶⁶) Vezi n. 64.

⁶⁷) Vezi n. 65.

în anul 1966, cu loc de proveniență indicat Tomis*. După scris, *sec. al II-lea e.n.* Din relieful deteriorat se mai păstrează baza marginii din dreapta, greu de identificat (Fig. 12).

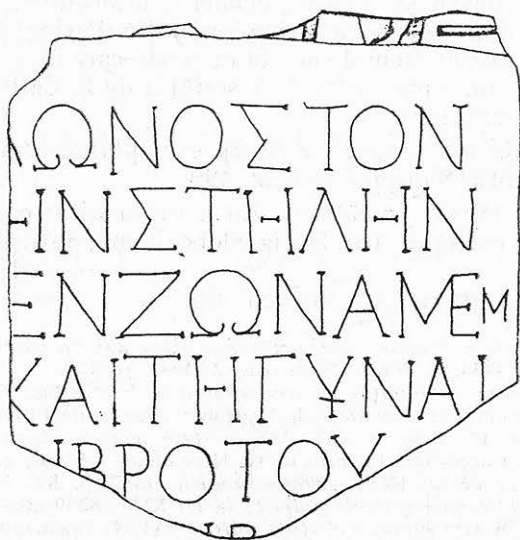

Fig. 12

* În filmoteca Institutului de Arheologie din București inscripția figurează din Callatis, iar pe fișa de inventar de la Constanța proveniența din Tomis a piesei a fost specificată ulterior inventarierii ei.

[‘Ο δεῖνα Φί]λωνος τὸν
 [βωμὸν καὶ τ]ῆν στήλην
 [κατεσκεύασ]εν ζῶν ἀμέμ-
 4 [πτως ἑαυτῶ] καὶ τῆ γυναι-
 [κὶ τῆ δεῖνι, Θεο]μβρότου
 [θυγατρὶ. Χα]ῖρ[ε].

Traducere:

„Cutare, fiul lui Philon, a ridicat, în viață fiind și fără de prihană, altar și stelă sieși și soaței sale, cutare, fiica lui Theombrotos. Salutare !“

Restituirea se impune de la sine, după o serie de exemple revelate mai ales de epigrafia tomitană a epocii⁶⁸. Numele Θεομβρότος este mai frecvent în mediul milesian, deși este atestat și la Callatis încă din sec. al III-lea î.e.n.⁶⁹, fiind mai probabilă o proveniență tomitană a piesei prezentate mai sus.

13. Inv. nr. 54. Stelă de calcar spartă în toate părțile, descoperită în condiții necunoscute la Mangalia. Dimensiuni: 0,48 × 0,33 × 0,115. Scriere cu litere adânc gravate, mari, aliniată și ornate cu *apices*; *theta* cu bară orizontală fără incidență cu corpul literei, *omega* cu bucla puternic profilată, fără incidență cu piciorușele orizontale; h = 4 cm. După scris, *prima jumătate a sec. al II-lea e.n.* (Fig. 13).

..... ΘΕΤΗ

[..... θυγά]τηρ ΙΚ[.....]

[..... τὸ]ν υἱὸν τ[οῦ]

4 [.....]υ Ἀγαθήνο[ρος]

[.....]εως θυγα[τ]

[.....]ου Φλαου[ι]

..... Χ. ΡΥ

R. 2: probabil Ἰκ[εσίου]. — R. 5: θυγά[τηρ uel — τρός etc.]. — R. 6: Φλαου[ίου uel — ιος, — ιον etc.]. — R. 7: litere slab vizibile doar în partea superioară.

Probabil, un epitaf colectiv.

14. Inv. nr. 17265. Stelă de calcar spartă sus și jos, descoperită întâmplător la Mangalia în 1959. Dimensiuni: 0,34 × 0,31 × 0,055. Din compararea fotografiilor mai vechi cu monumentul în actualul stadiu de conservare a rezultat că ulterior descoperirii s-au mai desprins colțurile din stânga

⁶⁸) Cf. ISM, 2, 204, 290, 294 etc.

⁶⁹) O. Bounegru, Istros (Brăila), 2-3, 1981-1983, p. 161-164, unde în r. 3-4 se poate completa: [πραισιμνῶντος ἐ]ν ἐκκλησίαι Θεομβρό[του τοῦ δεῖνος].

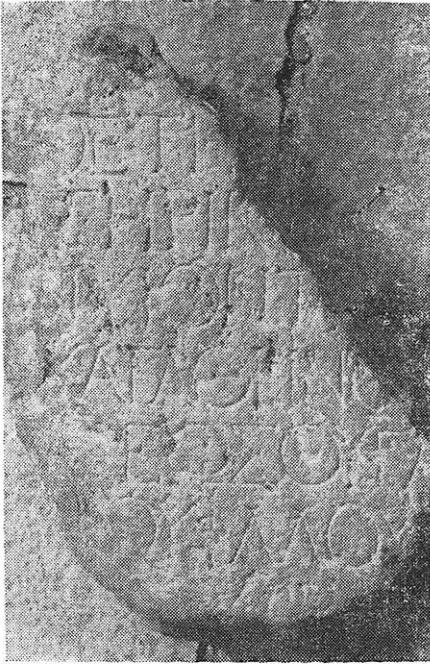

Fig. 13

jos și din dreapta jos (acesta din urmă a dispărut). Sub câmpul inscripției este gravat un ornament vegetal. În dreapta și în stânga un chenar. Scriere neglijentă; *sigma* rectangular, *omega* cursiv; h = 2,8 — 3,2 cm. *Sec. al III-lea c.n.* (Fig. 14).

[..... συν(ε)βί]-

ωσαν τεῶ

τιμῶς ἐξή-

4 κοντ' ἐνι-

αυτοῦς.

Traducere:

„... trăit-a cu al său (bărbat) cu demnitate vreme de 60 de ani“.

Avem a face cu finalul unei epigrame funerare. Din motive metrice, în r. 1 aoristul lui *συμβιῶω* trebuie să fi figurat fără augment. Chiar și în aceste condiții, hexametru nu este cel mai reușit. Un bun exemplu analog îl oferă o epigramă de la Odessos (IGB I², 228 bis)⁷⁰:

⁷⁰) Vezi comentariul lui G. Mihailov, *loc. cit.*: *poëta transit ad constructionem ad sensum: ἡ δεινα συν(ε)βίωσαν τεῶ δεινι pro συν(ε)βίωσε (vel particip. συμβιῶσα(σα)ν? ex titulis huius generis).*

Fig. 14

Τὴν ἀπὸ προ|γόνων εὐγενίδα — συμ|βίωσαν
 ἄνδρϊ παρθενικῶ ||

Pentru τεός (dat. τεῶ) — frecvent în limbajul poetic — vezi IGB², 343 septies (Mesambria): αἰάξασα τεὰν πολυήρατον ἕβαν.

Tot un *vocabulum poetici sermonis* este și adverbul τιμῶς⁷¹.

Construcția este destul de neclară. În principiu, ar fi fost de așteptat participiul [συμβι]ώσασαν cu dativul (τεῶ pentru αὐτῶ), „care a trăit cu al său”. În sfârșit, o căsnicie de 60 de ani este cu totul remarcabilă⁷², dacă nu cumva la origine s-ar afla vreo confuzie cu durata vieții efective a unuia din soți.

15. Inv. nr. 1516. Stelă masivă de calcar numulitic spartă sus, la stânga și jos, descoperită în condiții necunoscute la Mangalia. Dimensiuni: 0,54 × 0,39 × 0,115. În dreapta se păstrează un chenar lat de 12 cm. Față de acesta câmpul inscripției se află adâncit cu 4 cm. Scriere cu litere mari, adânc gravate; h = 5 — 5,5 cm. După foma unor litere (*sigma* rectangular), sec.. al III-lea e.n. (Fig. 15).

Π

ογεν

κεῖται

⁷¹) Cf. ISM, 2, 256: ἐπιτείμως.

⁷²) O căsnicie lungă de 46 de ani la Tomis, în ISM, 2, 203.

Fig. 15

..... ΔΙ[ΤΡ
 5]α ἔτη
 ΑΜΑ

R — 1: Π nesigur. R. 5: după A se mai. văd urme de la două litere triunghiulare, mai neîngrijit scrise, MA.

Singurele cuvinte inteligibile, *κεῖται* („zace“) din r. 2 și *ἔτη* („ani“) din r. 5, ne edifică asupra caracterului inscripției.

16. Inv. nr. 14301. Stelă de calcar descoperită în 1976 în zona Fabricii de lapte din Mangalia cu ocazia săpăturilor de salvare din necropola romano-bizantină, la o adâncime de $-2,10\text{ m}^{73}$. Lespedea era spartă în diagonală pe toată lățimea, însă prin lipirea celor două bucăți monumentul a fost restaurat, practic, în întregime (doar colțurile inferioare sunt ciobite, fără a afecta însă câmpul inscripției). Dimensiuni: $0,815 \times 0,52 \times 0,18$. Scriere cu litere mari, adânc gravate și nealiniat (h = 5 — 5,5 cm; în penultimul rând *omikron* = 3 cm): *alpha* cu bara mediană frântă, uneori curbată spre partea inferioară; *epsilon* redat în forma sa obișnuită, cu excepția ultimelor două rânduri, unde apare în formă lunară; *theta* redat ca un cerc tăiat în două de o bară orizontală; *my* semicursiv; *pi* cu bara orizon-

⁷³⁾ Mulțumim și pe această cale autorului cercetătorilor arheologice din necropola romano-bizantină, N. Cheluță-Georgescu, pentru indicațiile pe care ni le-a pus la dispoziție.

tală prelungită peste punctele de incidență cu picioarele; *sigma* rectangular; *phi* rombic; *omega* în formă de trident. În general, se observă o tendință spre cursivitate a ductului literelor. După caracteristicile paleografice, *sec. III—IV e.n.* (Fig. 16).

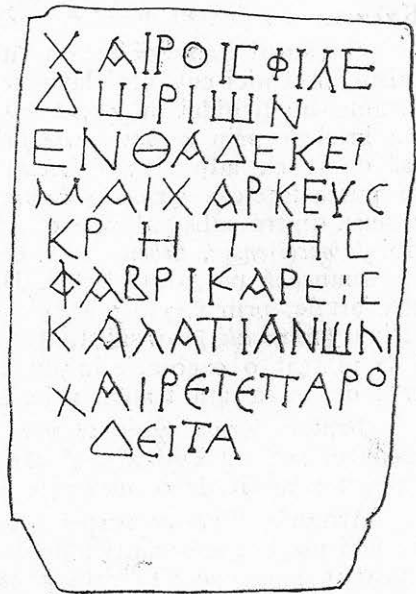
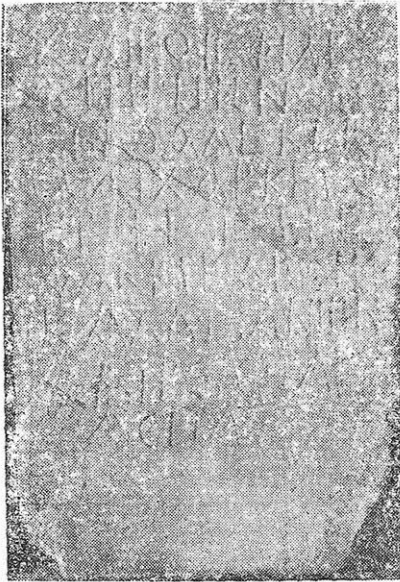

Fig. 16

Χαίροις φίλε

Δωρίων.

Ἐνθάδε κεῖ-

4 μαι χαρκεύς

Κρήτης

φαβρικάρεις

Καλατιανῶν.

8 Χαίρετε παρο-

δεῖτα.

Traducere:

„Salutare, prietene Dorion! Aici zac eu, fierar cretan, armurier al callatienilor. Salutare trecătorule!”

Epitaful — cu palide pretenții metrice în r. 3—7 — este deosebit de interesant din punct de vedere lingvistic, atât sub aspectul fonetic, cât și sub cel lexical. Tratamentul lichidei în cuvântul $\chiαρκεύς = \chiαλκεύς$ anunță un fenomen important din medio-greacă și din greaca populară, depistabil și în zilele noastre în pronunțarea vulgară (de tipul $\acute{\alpha}\delta\epsilon\rho\phi\acute{o}\varsigma$ pentru $\acute{\alpha}\delta\epsilon\lambda\phi\acute{o}\varsigma$). Redarea geminatei prin consoană simplă este un fenomen banal în epocă (Καλατιανῶν pentru Καλλατιανῶν).

Cuvântul $\phiαβρικάρεις$ este un *hapax*. Avem a face, desigur, cu un latinism, însă nici cuvântul latinesc nu se întrevește cu claritate. Dat fiind tratamentul lichidei în $\chiαρκεύς$ și presupunând că $\epsilon\iota = \iota$, credem că putem înțelege prin $\phiαβρικάρεις$ *fabricalis*, cuvânt foarte rar, care nu apare însă decât ca adjectiv: *fabricalis*, -e, i.q. *fabri proprius*. Prin urmare, am putea înțelege $\chiαρκεύς \phiαβρικάρεις$ (ușor pleonastic, *faber fabricalis*). Ca sens, dintre substantivele din familia lui *fabrica*, cel mai bine s-ar potrivi *fabric(i)ensis*, *fabricensius*, care în epoca târzie, inclusiv în *Cod. Inst.*, îl desemnează pe „armurier”⁷⁴. De altfel, *Glossarium* redă pe *fabrico*-, *are*, între altele, prin $\acute{\epsilon}\chi\chiαλκεύω$ și $\chiαλκεύω$ ⁷⁵. Așadar, este posibil ca — adjectival (*fabricalis*) sau substantival (*fabricensis*, *fabricensius* — $\phiαβρικάρεις$ să fi marcat o conotație în plus față de ceva mai generalul $\chiαλκεύς$, „fierar”; de aceea am tradus prin „armurier”.

Pentru forma $\chiαίροις$ vezi epigrama funerară de la Tomis de la începutul sec. al IV-lea⁷⁶, al cărei text a fost preluat și doar pe alocuri stângaci adaptat de o inscripție callatiană încă inedită⁷⁷.

Armurierul cretan surprins de moarte la Callatis trebuie să fi fost unul din acei meșteri itineranți atât de tipici pentru epoca imperială târzie. În treacăt fie spus, aceasta este până acum singura mențiune a unui cretan în zonă.

Inscripții fragmentare de cuprins nesigur

17. Inv. nr. 15967. Stelă de marmură spartă în toate părțile, descoperită în condiții necunoscute la Mangalia. Dimensiuni: 0,21×0,145×0,09. Scriere relativ îngrijită, însă cu ligaturi: r. 1 (N+E); 3 (N+T); 5 (P+T); h = 2,2—2,5 cm. *Sec. al II-lea e.n.* (Fig. 17).

----- NE -----
 ----- IBOY -----
 ----- ΩΝΤΟΥ -----

⁷⁴) Pentru toate aceste sensuri (și locurile care le atestă) vezi *Thesaurus Linguae Latinae*, VI, fasc. I, 1913, s.u. *fabricalis* și *fabric(i)ensis*, *fabricensius*; cf. *fabricus*, *fabricabilis*, *fabricamentum*, *fabricarius* (adj), *fabricatio*, *fabricator*, *fabricatorius*, *fabricatus*, *fabricius*

⁷⁵) *Ibidem*, s.u. *fabrico*, -avi, -atum, -are.

⁷⁶) Em. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, București, 1976, nr. 18, r. 20.

⁷⁷) Muzeul „Callatis” din Mangalia, inv. nr. 1000.

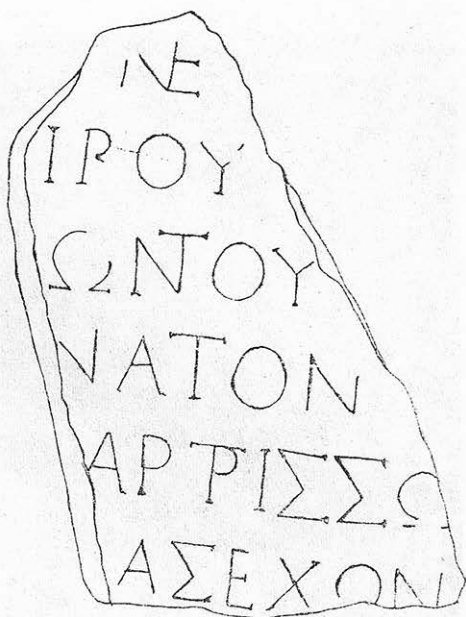
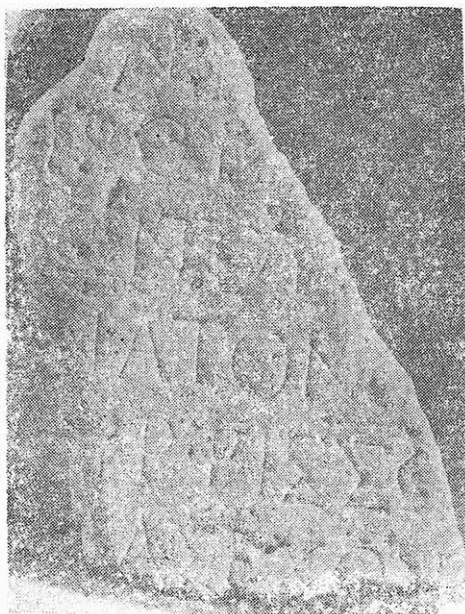

Fig. 17

4 NATON
 APPISSO
 ASEXON

R.5: T ligat cu P.—R. 6: neclar dacă O sau Ω, întrucât nu se păstrează decât partea de sus a corpului literei; N vizibil doar în partea sa superioară dar cert.

Probabil, inscripție funerară.

18. Inv. nr. 1489. Jumătatea din stânga a unei plăci de marmură descoperită în condiții necunoscute la Mangalia. Dimensiuni: 0,46 × 0,31 × 0,16. Datorită evidenței refolosiri (probabil ca răzătoare), textul este foarte șters; el fusese dispus pe o suprafață netezită în prealabil, în vreme ce bordura a rămas neprelucrată. Scriere cu litere *apicatae*, adânc gravate (h = 1,3—1,4 cm); *alpha* cu bara mediană frântă, *eta* cu bara orizontală fără incidență cu picioarele, *omega* uneori cu buclă și piciorușe, alții în formă de W cu extremitățile verticale. După aceste caracteristici, mijlocul sec. al II-lea e.n. (Fig. 18).

ΩΕ ΕΥΦΡΑ. Ο. ΤΕΡ
 Τ ΙΣ
 Ε
 ΟΣΝ Ω

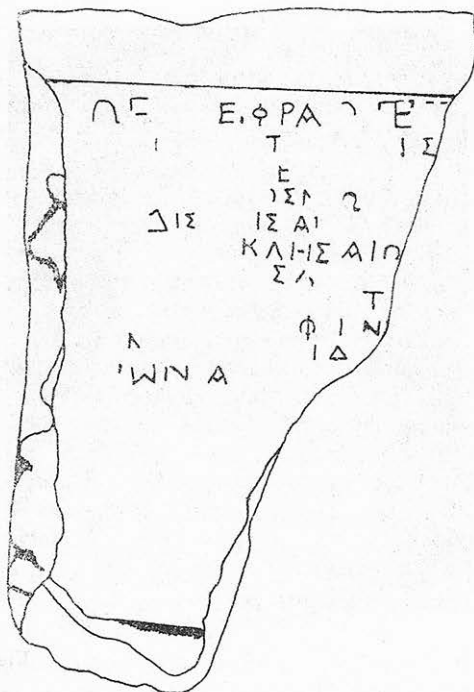

Fig. 18

5 ΔΙΣ ΙΣ ΑΙ
 ΚΛΗΣΑΙΟ
 ΣΛ
 Τ
 ΦΙΝ
 10 Ν ΙΔ
 ΙΩΝΑ

uacat

Lectura multor litere nesigură. —R. 5: ultima literă neclară, O sau Ω.

Pare a fi o epigramă funerară, care începe cu interjecția ὦ, după care s-ar putea căuta genitivul Ε[ὸ]φρά[ν]ο[ροσ], deși spre finalul r. 1 se vede neclar T ligat cu E și nesigur P.

19. Inv. nr. 15939. Mic fragment din partea superioară a unei stele de calcar, spart la stânga, jos și la dreapta, descoperit în condiții necunoscute la Mangalia. Sus se păstrează un fragment de la chenarul în re-

lief. Dimensiuni: $0,33 \times 0,265 \times 0,13$. Grosimea chenarului = $0,205$ m. Scriere cu litere adânc gravate, cu *apices* ($h = 3$ cm); *omega* cu bucla puternic profilată, fără incidență cu piciorușele orizontale. *Sec. al II-lea e.n.* (Fig. 19).

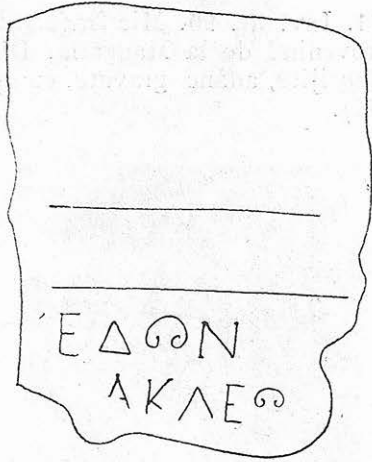

Fig. 19

..... ΚΕΔΩΝ

..... ΑΚΛΕΩ

.....

R. 1: *kappa* nesigur, dar foarte probabil.

Pare a fi piatră de mormânt.

20. Inv. nr. 1444. Minuscul fragment de calcar spart în toate părțile descoperit în condiții necunoscute la Mangalia. Dimensiuni: $0,13 \times 0,165 \times 0,11$. Litere de 4 cm. *Sec. al II-lea e.n.* (Fig. 20).

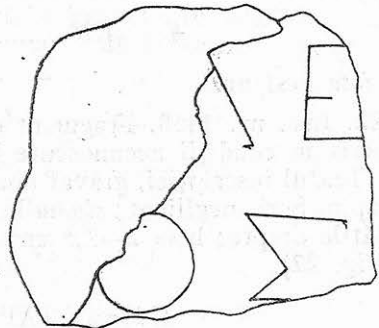
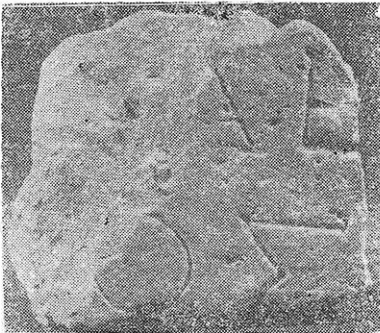

Fig. 20

 ----- ΔΕ -----
 ----- ΟΣ -----

21. Inv. nr. 90. Mic fragment din partea stângă a unei stele din calcar, provenind de la Mangalia. Dimensiuni: $0,19 \times 0,148 \times 0,108$. Scris cu litere îngrijite, adânc gravate, cu *apices*; $h = 2,3-2,5$ cm. *Sec. II-III e.n.* (Fig. 21).

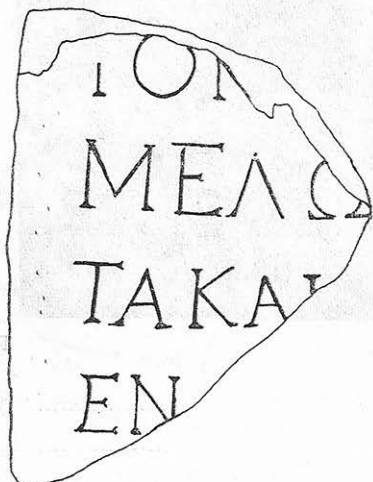

Fig. 21

ION -----
 MEΛΩ -----
 TAKAI -----
 4 EN -----

R. 1: *iota* nesigur.

22. Inv. nr. 1458. Fragment de stelă de calcar spart în toate părțile, descoperit în condiții necunoscute la Mangalia. Dimensiuni: $0,22 \times 0,40 \times 0,125$. Textul inscripției, gravat doar pe două rânduri, nu este afectat decât în dreapta. Scris neglijent; *sigma* lunar, *omega* de formă cursivă, însă cu extermitățile drepte; $h = 2-2,5$ cm. În r. 1 ligatura $N+T$. *Sec. al III-lea e.n.* (Fig. 22).

Πάτρων ΤΑΡΥ -----
 CXOYCBION -----

Fig. 22

23. Inv. nr. 1518. Fragment de stelă de marmură spart în toate părțile, descoperit în condiții necunoscute la Mangalia. Prelucrat atât pe fața inscripției, cât și pe fața parțial păstrată din dreapta. Dimensiuni: 0,38 × 0,21 × 0,28. Scriere elegantă, cu litere adânc gravate (h = 2,7—2,9 cm); *epsilon* și *sigma* lunare, *my* de duct cursiv. *Sec. al III-lea e.n.* (Fig. 23).

.....
 ΑΠΙΝΑ.....
 [..... φιλ]ότειμον.....
 ΝΑΚΑΤΤΙ.....
 4 [..... τή]ν ἀρχή[ν?]
 Ν.....

R. 4: *ny* nesigur (doar o hastă verticală).

Fig. 23

După cuvântul ce poate fi restituit în r. 2⁷⁸, este vorba, probabil, de o listă cuprinzându-i pe membrii unei asociații.

24. Inv. nr. 81. Fragment de calcar gălbui spart sus, la stânga și jos, descoperit în condiții necunoscute la Mangalia. Scris neglijent; *epsilon* lunar. Dimensiuni: 0,27 × 0,21 × 0,19. Litere de 3—3,5 cm. *Sec. al III-lea e.n.* (Fig. 24).

----- TA
 ----- TETE
 ----- OTI
 4 ----- TEI

R. 1: urme de la o hastă înainte de T. — R. 3: *omikron* nesigur.

25. Inv. 2071. Coloană de marmură refolosită, descoperită în condiții necunoscute la Mangalia. Din fusul spart sus și jos se păstrează în secțiune ceva mai puțin decât jumătatea (gr. max. = 0,31 m, mai mică decât diametrul); înălțimea păstrată = 0,58 m. Pe o lungime de 0,07 m se păstrează o mică parte netezită menită a suporta inscripția. Scriere îngrijită, cu litere adânc gravate, cu *apices* (h = 2,6—2,8 cm); *epsilon* și *sigma* lunare. *Sec. al III-lea e.n.* (Fig. 25).

⁷⁸) Pentru *φιλότ(ε)μος* (vezi Ad. Wilhelm, *Anzeiger Wien*, 1928, p. 137—142 = *Akademischeschriften* (n. 8), II, p. 225—230; F. Poland, *Geschichte des griechischen Vereinswesens*, Leipzig, 1909, p. 411—413; L. Robert, *Hellenica*, 10, 1955, p. 40; idem, *BCH*, 102, 1978, p. 529. G. Mihailov, *IGB I²*, p. 63 (cu numeroase exemple de pe coasta bulgară a Mării Negre); pentru valoarea termenului în epoca romană vezi I. Lévy, *Revue des études juives*, 41, 1900, p. 182—183; L. Robert, *Les gladiateurs dans l'Orient grec*, Paris, 1940, p. 276 sqq.; D.M. Pippidi, *Studii de istorie și epigrafie* (n. 21), p. 193—196 = *StCl.*, 14, 1972, p. 210—213.

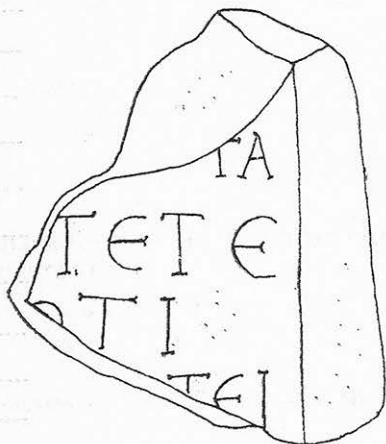

Fig. 24

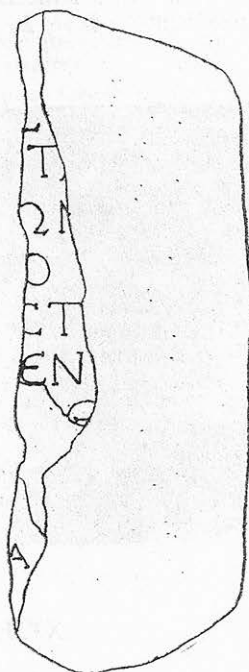
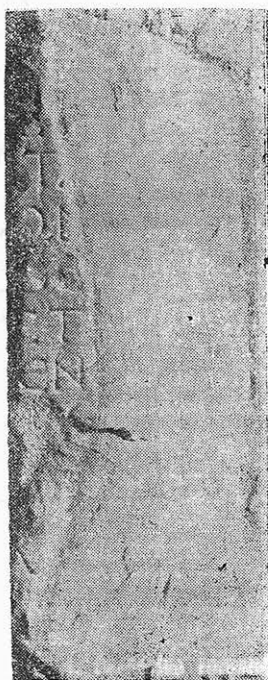

Fig. 25

----- E -----
 ----- TA -----
 ----- ΩN -----
 4 ----- O -----
 ----- CT -----
 ----- EN -----
 ----- Θ -----
 8 -----

 ----- A -----

R. 1: doar partea inferioară a unei litere probabil E lunar — R. 2: a doua literă, vizibilă numai în stânga, este de formă triunghiulară. —R. 4: a doua literă de formă rotundă (spărtura pe contur). —R. 5: prima literă *sigma* lunar. —R. 7: theta.

26. Inv. nr. 71. Fragment de calcar spart sus, jos și la dreapta, provenind de la Mangalia. Dimensiuni: $0,19 \times 0,155 \times 0,09$. Scris cu litere neîngrijite și nealiniate: h = 2,4—3 cm. Sec. III-IV e.n. (Fig. 26).

Fig. 26

XISRA -----

XAPAR -----

deces[serunt? -----]

4 V infel[icis?.....]

[. . .] OS

Inscripție în limba latină, probabil tunerară.

INSCRIPTIONS INÉDITES DE CALLATIS DANS LES COLLECTIONS DU MUSÉE D'HISTOIRE
ET D'ARCHÉOLOGIE DE CONSTANTZA

Résumé

Les auteurs présentent 26 inscriptions inédites trouvées à différentes occasions à Mangalia (ancienne Callatis) ou dans son territoire.

1. Décret fragmentaire (IIIe s. av. J.-C.). Quelques lignes du dispositif se laissent restituer d'après un autre décret callatien (voir n. 2).

2. Décret (IIe s. av. J.-C.) pour un gymnasiarque, mentionnant entre autres les éphèbes. C'est à l'heure qu'il est le plus ancien document callatien concernant les activités du gymnase, connu d'ailleurs à l'époque romaine (n. 13 et 18). Il complète, d'autre part, les informations sur la vie culturelle de Callatis hellénistique (n. 20—22).

3. Monument honorifique (III s. av. J.-C.) pour un stratège qui avait défendu le territoire (la plus ancienne mention de la χώρα callatienne). Le formulaire en est très proche des inscriptions de Rhannous (n. 24 et 27). Il est possible que le stratège callatien ait livré à la suite d'un conflit avec une autre cité un nombre de stratèges déserteurs.

4. Monument honorifique (197—198 ap. J.-C.?) pour Cosconius Gentianus Ge [...]. Il doit être le même légat de la Mésie Inférieure que celui mentionné par les monnaies de Marcianopolis et de Nicopolis ad Istrum, dont le nom a été restitué également sur une inscription d'Olbia de 197 (cf. n. 35). Sa mission se situe avant celle d'Ovinus Tertullus (20 juillet 198—202).

5. Monument honorifique (IIe s. ap. J.-C.) très fragmentaire, sans doute pour un pontarque.

6. Dédicace (IIe—IIIe s.) au Cavalier Thrace à une épithète inconnue jusqu'à présent.

7—16. Inscriptions funéraires: 7 (IVe s. av. J.-C.): fragmentaire; 8 (IIIe s. av. J.-C.); 9 (IIe s. av. J.-C.): le nom Κοτυρίων (cf. n. 53—54); 10 (fin du Ier — début du IIe s.): fragment d'inscription en vers; défunt originaire de Nicée; 11 (milieu du IIe s.): fragment de formule interdisant de violer la tombe; amende en cas de contravention à verser au fisc et au délateur; 12—13 (IIe s.); 14 (IIIe s.): fragments de vers; 15 (IIIe s.): fragmentaire; 16 (IVe s.): épitaphe pour un Crétois, armurier à Callatis; questions linguistiques (χαρκεύς = χαλκεύς; φαβρικάρεις = fabricalis; cf. n. 74—75).

17—26. *Membra disiecta.*